

Ex

Peter Vermeersch

An extract

Original title Ex. Over een land dat zoek is
Publisher De Bezige Bij, 2014

Translation Dutch into English
Translator Goran Trkulja

© Peter Vermeersch/Goran Trkulja/De Bezige Bij/Flanders Literature – this text cannot be copied nor made public by means of (digital) print, copy, internet or in any other way without prior consent from the rights holders.

5. Tvitoslavija Virtuelna zemlja

[...]

Bio sam i u mjestima u kojima su se prekid jedne ljubavi i kraj Jugoslavije na čudan način podudarali. U Muzeju prekinutih veza u Zagrebu, na primjer, koji je nastao na inicijativu dvoje hrvatskih umjetnika, Olinke Vištica i Dražena Grubišića. Nekoliko godina oni su bili sretan par, a onda su se jednog vrelog ljeta 2003. razišli. Bez svađe, jednostavno shvativši da svako od njih mora da slijedi vlastiti put. Šta, međutim, učiniti sa svim tim stvarima iz njihovog stana u kojima su bila skupljena dragocjena sjećanja? Šta uraditi s onim zekom na navijanje, na primjer? Mogu li ga, tek tako, baciti? Pokušali su i to ali su ubrzo shvatili da što banalniji predmet to ga se teže bilo riješiti. Da li je to što je njihova relacija predstavljala dugo putovanje zemljom koja je u međuvremenu nestala istovremeno značilo da su oni obavezni da sve suvenire iz te zemlje sada istresu u kantu za smeće? Odlučili su da to ne učine. Ako je sve to već ličilo na muzej, zašto onda od toga i ne napraviti muzej? Od prijatelja su zatražili da dopune njihovu kolekciju. Da li su imali sitnica preostalih iz propalih ljubavi? Svi su ih imali. Tada su bivši ljubavnici proširili poziv. Donirati je mogao svako, a uslov je bio samo jedan: da iza doniranih stvari stoji priča. Ubrzo su dobili stotine predmeta. Auto-igračka iz Londona, par kožnih papuča iz Tangera, čipkasti donji veš. Ključevi automobila, flaša lozovače, plišani rak, nožna proteza, plastična boca s malo vode na dnu (suze, sačuvane iz ljubavne patnje), vibrator, sjekira.

U Zagrebu se, od 2010. može pogledati izložba trivijalnosti koje imaju određenu simboličku vrijednost. Ako je vjerovati kustosima tu se radi o muzeju ljubavi, nikako mržnje. Na tom mjestu je izložena sva banalnost ljubavi, veliki i mali nesporazumi koje ljubav uzrokuje. Ali ne samo to. Idući od jedne do druge sale iznenada primjećujete da se čitava zajednica, ta zemlja i njena istorija, čitava bivša Jugoslavija uvlači unutra. Jedna soba rezervisana je samo za predmete koji istovremeno pričaju o malom i velikom razlazu, o propalim jugoslovenskim brakovima, o ratnim relacijama.

Mene se prilikom posjete muzeju naročito dojmilo jedno bosansko pismo. Na prvi pogled riječ je o običnom pubertetskom pismu. Dječak iz Sarajeva zaljubio se 1992. u djevojčicu koja se zvala Elma. Imala je trinaest godina, on isto toliko. Oboje su bili dio konvoja izbjeglica koji je jedva uspio da se izvuče iz opkoljenog grada. Na putu u sigurnije krajeve Elma mu je ispričala kako su joj sve muzičke kasete ostale kod kuće. On joj je pozajmio neke od svojih traka s muzikom Azre, EKV i Nirvane. Sljedećeg dana napisao joj je pismo koje je završio priznanjen: „I love you“. Ispisao je to velikim

crvenim slovima. Za svaki slučaj napisao joj je to i plavim slovima. I zelenim. Htio joj je predati pismo ali ona je već bila otišla. Dio konvoja u kojem je bila njena porodica produžio je dalje. Nikad je više nije bio.

Pričama o ljubavi i rastanku u bivšoj Jugoslaviji sam se i ranije često bavio; htio sam da pišem o njima bez da ih vežem za zemlju iz koje su poticale. Ipak, negdje u pozadini, ta zemlja je sve vrijeme bila prisutna. Ponekad bi se iz pozadine znala izmigoljiti čak u prvi plan. Možda se to moglo objasniti time što je raspad Jugoslavije na mnoge ostavio toliko snažan utisak da se na njega lako moglo nakalemiti štosta drugo što se takođe raspadalio. Nestanak malih stvari lako se uklopi u opšti haos.

Imam ga pred očima kao da stoji predamnom. Miki. Kratko ošišana glava, na čelu sunčane naočale debelih tamnocrvenih stakala: kao mrežaste oči muhe. Sunce je danas nisko i takve naočari dobro dođu ali on ih nosi i kad je kišno vrijeme. Sjedi sam za jednim stolićem u kafani. Pred njim nepromiješan capuccino, a on zagledan u daljinu. Kao da se pita kako mu se sve to moglo desiti.

Upoznao ju je prošlog ljeta. Duga u plavo ofarbana kosa, kratka crna suknjica, njene duge noge kojima je hodala usporeno, čvrsto stisnute usne koje bi se, ponekad, razmakle u divan osmjeh: bio je lud za njom. Ne bi znao objasniti zašto. Koristila je Chanel No. 5 koji je ukrala od majke i nosila visoke štikle. Izgledala je istovremeno kao djevojčica i kao žena. Slušala je Bacha i ložila se na tehno.

Srelj su se na jednom od slapova na Savi, brodova za žurke na kojima su se začele mnoge veze. Sljedeće večeri ukrcali su se na jahtu koja je u predvečerje plovila ka ušću Save u Dunav. Na sredini ušća, dok bi se brod polako zaokretao, svi putnici – sve sami tinejdžeri uz nekoliko dvadesetogodišnjaka njihovih godina – ustajali su i sa uvis podignuitim limenkama piva nazdravljali zalasku sunca. Bila je to uobičajena slika koja je predstavljala vrhunac svake kružne plovidbe. Viseća disco-kugla iznad palube pretvarala bi nebo u rotirajuća sazviježđa koja su se preslikavala na platna suncobrana na koja se, iz visina, slijevao glas Céline Dion. Nešto kasnije sjedila mu je u krilu i oni su se poljubili.

Ušće Save u Dunav: da li je moglo simboličnije? Ako si gledao na kartu mogao si jasno vidjeti trougao koji dvije rijeke tamo tvore. Bila je to ženska erogena zona grada. Zato je baš na tom mjestu morala da blješti disco-kugla. Poslije će zajedno gledati porno, a ona će svoje plišane lutke sakriti pod pokrivač.

Radila je kao noćna recepcionerka u jednom hotelu u centru grada. Obećala je sebi da će naći bolji posao. Nedaleko od hotela bio je stančić koji su njeni roditelji već godinama posjedovali, dok su oni sami živjeli u drugom stanu u jednom od gradskih predgrađa. Nakon noćne smjene vraćala bi se u taj stan na spavanje. On je još uvijek živio kod roditelja ali bi, poslije noći provedene s prijateljima u nekom tehnobaru, često prenoćio kod nje. Naravno da će potražiti neki posao. Uskoro. Kasnije. U početku je još pokušavao da dođe kući istovremeno s njom. U atmosferi praskozorja umorni bi se uvlačili u krevet. Uživao je u tome. Ali i tehnobar ga je privlačio. Nakon nekog vremena nije više s njom dolazio na spavanje. Ponekad bi prenoćio kod prijatelja. Ili bi prije nje dolazio u njenu sobu i, ne paleći svjetlo, navukao zavjese i nije se budio kad bi se ona, nakon par sati, zavukla pod pokrivač. Tako je to trajalo mjesecima. Dok iznenada nije shvatio da nešto ne štima.

Jednog jutra ju je probudio.

„Šta je?“, rekla je, polubudna, jedva razvlačeći usne i skoro ne otvarajući oči.

„Čuj, Vesna,“ rekao je. Rijetko ju je zvao imenom, imali su svoje nadimke. „Mislim da je bolje da se jedno vrijeme ne viđamo.“

Tišina. Samo zvuk trubećeg saobraćaja izvana.

„Znaš ono. Probni period. Da jedno par nedjelja ne spavamo zajedno i budemo slobodni. Da budemo sigurni šta zaista osjećamo jedno za drugo.“

Ona se odmah uspravi u krevetu trljajući oči.

„Nekoliko nedjelja?“

„Da, u stvari, nedjelju ili možda dvije, da probamo. Da vidimo da li stvarno nedostajemo jedno drugom. Tako ćemo saznati da li se stvarno volimo.“

Scena koju je očekivao nije se odigrala. Ona se naglo okrenula i povuče pokrivač preko sebe uranajući lice u jastuk. Vidio je tek pramen njene blondirane kose i zgužvanu bijelu posteljinu i čuo njen mukli glas iz jastuka: „Jebi se!“

Sada sjedi ovdje u ovom kafiću razmišljajući da li se sve baš tako moralo odigrati. O tome se mora moći razgovarati. Zato i jeste dogovorio ovaj sastanak. Na neutralnom terenu. Zašto ne bi mogli da nastave romansu od prošlog ljeta? U rukama vrti praznu kutiju cigareta. Bile su to posljednje cigarete koje su zajedno ispušili. Sentimentalno podsjećanje. Da je baci? Trenutak dvoumljenja, a zatim pogled na sat.

Ili će biti da je bilo drugačije. Mladić koji sjedi za tim stolićem u beogradskom kafiću nedaleko od stola za kojim sjedim i ovo pišem svakako se ne zove Miki. Takođe vjerovatno ne sjedi tu u iščekivanju svoje bivše drage. Možda čak nikad nije ni imao prijateljicu pa sjedi ovdje nad svojom kafenom šoljom jednostavno zato što nema ništa drugo da radi. Moju maštu izazvala je ona prazna kutija cigareta koju mladić sve vrijeme okreće među prstima. Izgledalo je da se neobično pažljivo odnosi prema toj kutiji odbijajući da je, tek tako, zgužva i baci u smeće. Kao da se ona mora sačuvati jer predstavlja nešto što bi, sasvim pouzdano, dobro pristajalo u *Muzej prekinutih veza*.

Kafana u kojoj sjedim zove se *Ruski car*. Čekam jednu poznanicu, Srbijanku, Jelenu pripada generaciji ljudi koji su odrastali u Jugoslaviji, koji su tu zemlju kao djeca upoznali i koji sad cijeli svoj život kao odrasli ljudi pokušavaju da shvate kako se moglo desiti da se ta zemlja raspadne. Sreo sam je prije pola godine u drugoj bivšoj jugoslovenskoj republici, najjužnijoj, Makedoniji, gdje sam bio pozvan na jedan akademski kongres. U Skopje sam doputovao iz Brislja. Na aerodromu su me, zajedno s grupom gostiju kongresa, utrpali u mini-bus koji nas je odvezao na krajnji jug, u Ohrid, gradić na samoj granici s Albanijom. Prešli smo zemlju uzduž i poprijeko i, predveče, posmatrali arkadijske pejzaže: zelene doline s nezavršenim kućama i ponekog seljaka s kravom na livadi. Bilo je proljeće, zemlja je spavajući cvjetala. Usput smo s čuđenjem konstatovali da je makedonski nacionalizam sveprisutan, da na svakoj kući visi makedonska zastava koja je pomalo podsjećala na dječji crtež: žuto sunce s debelim zracima na crvenoj podlozi. Jelena je, s grupom istraživača, iz Beograda na Ohrid doputovala dužim putem, izbjegavajući na taj način granične prelaze na Kosovu. Doživljaje s putovanja razmijenila je s jednim bosanskim učesnikom kongresa iz Sarajeva koji je, da bi došao na Ohrid, morao putovati avionom – iz Beča.

Njeno ime na listi prisutnih video sam tek po dolasku u Ohrid ili, tačnije, prvo sam primijetio istraživačku temu najavljenu uz njeno ime. U brošuri s kratkim biografijama saznao sam njene oblasti interesovanja: ekologija, biologija i antropologija. Prethodno je godinama radila kao novinar-istraživač za jedan srpski nedjeljnik. Kasnije ћu saznati da je njeno novinarsko iskustvo bilo prilično frustrirajuće. Novinarstvo je u Srbiji sve vrijeme bilo pod dvostrukim pritiskom: s jedne strane politika, s druge borba za komercijalni uspjeh. O ratnim žrtvama ili o srpskoj odgovornosti bilo je bolje ne pisati. Ako bi se o Karadžiću povela riječ bilo je preporučljivije pričati o njegovoj karijeri alternativnog iscjetitelja. Ili o njegovoj ljubavnici i uzbudljivom ljubavnom životu. Nije podnosila taj senzacionalizam koji je služio samo bogaćenju nekolicine tajkuna. Htjela se odreći takve medijske prakse i napisati knjigu o masovnim grobnicama. Svidjelo se to nekome ili ne. Bila je to važna tema: u Bosni je bilo oko 500 masovnih grobnica za koje se znalo i još veći broj koje su ostale skrivene. Kasnije, kad je u Tomašici kod Prijedora u jesen 2013. otkrivena ogromna masovna grobnica, sjetiću se ovog razgovora. Da se tako dugo po završetku rata dešavaju ovako spektakularna otkrića govorilo je nešto o razmjerama nasilja.

Bio je to neobičan kongres. Na prvi pogled nije se desilo ništa mnogo drugačije nego što se dešavalo na toliko naučnih susreta drugdje u svijetu: istraživači su prezentirali svoje rade. Bio je PowerPoint i bila su pitanja. Ipak, ovdje sam razgovarao s ljudima koji su se u životu bavili i drugim

stvarima osim studiranja i promoviranja. Ovdje sam sjedio za stolom s nekim ko je bio izbjeglica ili ratnik. Za vrijeme doručka pošao sam da sebi dospem još omleta pa sam upitao jednog politikologa za mojim stolom da li bih i njemu mogao donijeti nešto od hrane. 'Ne,' rekao je, a zatim, kao da to nije ništa neobično, dodao: 'Od rata nikad ne doručujem.' Dolazio je iz Sarajeva gdje se, nakon izbjanja rata, prijavio kao dobrovoljac u Armiju Bosne i Hercegovine. U ratu je bio ranjen.

S Jelenom sam stupio u kontakt nakon posljednje sesije prvog dana kongresa. Pošli smo u šetnju pokraj jezera. Odsjaj svjetla s mreškaste jezerske vode dopirao je do keja koji je nosio ime maršala Tita. Na drugoj strani jezera vidjeli smo siluete bregova u Albaniji. Prije nekoliko sati ovdje je još vladalo nevrijeme. Neke sobe *Milenijum Palas Hotela* u kojem smo odsjeli, bile su pod vodom. Milenijumska palača je impresivno zvučala ali se prilikom poplave pretvarala u obično rešeto.

'Jesu li ti prokvasile cipele?' pitala je. Uvojak kose zaklonila je iza uha.

'Nije strašno,' rekoh. 'A, tvoje?'

Nasmijala se i odmahnula glavom.

Sunce je zašlo. Prolazili smo pokraj zardalog kamiona i drvene kućice pred koju je bilo izneseno nekoliko stolica, pojačalo i nekoliko manjih zvučnika. Sve spremno za žurku. Iznad je bilo razvučeno platno s natpisom: *Wonderland!*

Pričali smo o njenom novinarskom poslu i o tome kako ju je rat gurnuo u posao kojim se sada bavila. U Beogradu je izbliza doživjela nekoliko opasnih situacija. Za vrijeme bombardovanja živjela je nedaleko od kineske ambasade. Tada je vidjela krv koja se slijevala ulicama. Ali već prethodnih godina rat ju je izbacio iz ravnoteže. U martu 1992. otputovala je u Bosnu, u Sarajevo. Ta posjeta ostaviće u njoj duboki trag. Htjela je da svoj 22. rođendan proslavi u Sarajevu ali prije svega je željela da piše o nedavno održanom referendumu za nezavisnost. Smatrala je sramotnim da se u Beogradu o tome nije pažljivije izvještavalo.

Da, taj referendum. O čemu se tu zapravo radilo? Jelena mi je to još jednom objasnila. Napetost između bosanskih Srba i bosanske vlade u prethodnim mjesecima se povećavala ali je referendum od 29. februara 1992. bio možda stvarni početak eskalacije. Prethodno je psihiyatatar, pjesnik i političar Karadžić srpski narod u Bosni pozvao da ne učestvuje na referendumu. Na svaki prethodni pokušaj proglašenja Bosne nezavisnom državom on je žestoko reagovao. U parlamentu je rekao: 'Vi želite da Bosnu i Hercegovinu povedete u pakao i patnju istim putem kojim su pošle Hrvatska i Slovenija. Nemojte vjerovati da Bosnu i Hercegovinu time ne vodite u pakao i nemojte vjerovati da muslimani tada neće biti sravnjeni sa zemljom jer muslimani se ne mogu braniti ako dođe do rata.' Na kraju je skoro 99 procenata onih koji su izašli na referendum glasalo za nezavisnost. 3. marta izglasana je državna nezavisnost. Na Jelenin rođendan, 6. aprila, Evropska Unija je priznala Bosnu i Hercegovinu kao nezavisnu državu. Sljedećeg dana bio je rat. Put u pakao bio je otvoren.

'Bila sam тамо,' rekla je Jelena, 'vidjela sam prve blokade. Sarajevo je još uvijek bilo isti grad – zgrade, automobili, sve je bilo isto kao i prije, ja sam još bila ista osoba, nosila sam istu odjeću – pa, ipak, sve je bilo nepovratno drugačije. Djelovalo je nestvarno. Prvi put kad sam vidjela patrole pomislila sam: jesu li to plastične puške? Jesu li to stvarni vojnici? Izgledalo je kao da se nalaze iza stakla kakvog terarijuma, u bezvazdušnom prostoru nekog drugog svijeta.'

Hodala je gledajući u vrhove cipela i ponovo rukom zabacila uvojak kose iza uha.

Otuđenje, to je bilo to i tako je sve vrijeme i ostalo.

Njen povratak u Beograd još više ju je udaljio od sredine u kojoj je živjela. Činilo se da niko nije imao pojma o čemu se u Bosni radilo. Kao da Srbija s tim ništa nije imala i, shodno tome, ništa od toga je se nije ni ticalo. Kao da niko nije shvatao da su ljudi tamo silovani i ubijani, da se stvaraju neprijateljske slike i da nastaju rane koje će ljudi još godinama poslije rata nositi. Izašla bi u grad na kafu i posmatrala Beograđane u njihovoј svakodnevici. Smijali su se, šetali, išli u kupovinu. Bila je u šoku. Ne samo ratom nego i time što je rat u Beogradu bio istisnut iz stvarnosti. Od tada želi da piše o toj odsutnosti i o njenim najcrnjim stranama.

Klimao sam glavom slušajući njenu priču dok smo se udaljavali od jezera i približavali centru Ohrida. Pričao sam joj o mom pradjedu jer to je bilo jedino što sam o ratu mogao da ispričam. Rodio se 1893. godine i za vrijeme Velikog rata kopao je i ukopavao se u rovove. Bilo je to drugo vrijeme, druga strana 20. vijeka i jedna druga priča. Zajednička je jedino bila priča o međusobnom otuđenju. Nisam, naravno, imao pojma šta se motalo po glavi mog pradjeda dok je, u kasnim osamdesetim, na kraju života, pričao o vremenu provedenom na frontu. Njegovo ratno iskustvo stajalo je beskrajno daleko od života i svijeta njegovih pravnuka. Razdaljina između slika koje su se rojile u njegovoj glavi i stvarnosti koja se odvijala oko njega mora da se svakog časa uvećavala. Rat kao da je potpuno iščeznuo. Zurio je pred sebe. Činilo se kao da je želio biti *tamo*. Meni i mojoj braći odraslim uz Purple Rain i Back to the Future pričao je o blatu i kaljuzi rovova. Jeste, mi smo ga pitali o tome ali za nas su to bile potpuno apstraktne priče. Mršavi starac od 95 godina, velike čelave glave i piskavog glasa koji je disao kratkim udusajima dok je, sjedeći pored peći, pušio svoju cigaru: teško smo ga sebi mogli predstaviti u vojničkoj uniformi ili ga poistovjetiti s vojnikom koji je ubijao jer je tako moralno biti. Kao što je Krleža svojevremeno pisao: „Veliki rat zabio je klin između stvari kao santu leda koja je, onda, čitav jedan svijet odvojila i pustila ga da potone.“ Svet moga pradjeda se otkinuo i potonuo. Poslije svega bilo je možda još i dobro da je od toga mogao isplesti priče. Jelena i ja smo se slagali da je za preživjele tragično iskustvo rata bilo još teže ako o njemu nisu mogli pričati. Na kraju krajeva bila je to drama i veterana i žrtava svih ratova u bivšoj Jugoslaviji. Oni koji su preživjeli znali su kako je bilo dok mi, ostali, to nikada nećemo znati ma kako pažljivo slušali te priče. Ukoliko bi, uopšte, bile ispričane. Mi smo bili predodređeni da ne razumijemo. Da li su njena tadašnja posjeta Sarajevu i njen povratak u Beograd prouzrokovali kod nje trajne psihološke traume? Da li je to ono s čime se ona i danas nosi? Iako i danas često misli na Sarajevo, rekla je, to je nije traumatizovalo, ne. Ona nije bila žrtva rata, znala je to sasvim sigurno. Osim toga, ispričaće mi kasnije, kad se radilo o mentalnoj ravnoteži bilo je par drugih stvari kojima se u posljednje vrijeme bavila. Šta, na primjer, pitao sam. U ovom trenutku željela je da ima ljubavnu vezu.

'Imaš li ti relaciju?' pitala je.

Pokazao sam joj prsten na ruci.

'Dobra veza?'

'Bolju bih teško mogao zamisliti.'

'Divno!', rekla je. 'Onda si sretan čovjek'.

Za sebe je kazala da je već predugo sama. Ne misli da je teška osoba, rekla je, ali to traženje muškarca košta je previše energije. Ranije, 1992, o tome nije mnogo razmišljala, imati momka bilo je nešto što se podrazumijevalo. Poslije se sve promijenilo. Sada već ima 40 godina i pita se da li je možda negdje pogriješila, mora li nešto preduzeti? Potražiti neku dating-agenciju? *Dating* se, u to vrijeme, isprobavao u Srbiji. Dobre momke bilo je teško naći. Naročito u Beogradu. Oni su se nalazili negdje drugdje, bila je to stvar demografije. Muškarci su ostajali da žive uz roditelje na selu jer je to bilo jeftinije, tamo si mogao uzgajati vlastito povrće ili imati stoku, a kao posljedicu dobili smo to da je u gradovima bilo više žena nego muškaraca, to je bio njen utisak. Nacionalista je, međutim, bilo na pretek. Svugdje. Nažalost. Dobrih momaka, koji bi selo htjeli da mijenjaju za grad, muškaraca između 30 i 40, koji su bili progresivni i kritični i kojima si mogao vjerovati, koji nisu bili *macho*, njih nije bilo, oni su devedesetih godina prošlog vijeka nestali ili su pobegli u inostranstvo. To je bilo dokazano. Moglo se zaključiti iz postojećih statistika. Prema nekim izvorima, iz Beograda je, nakon što su diobići vojni poziv 1991. pobeglo do 90 posto vojno sposobnih muškaraca. Od onih koji su se odazvali veliki broj je dezertirao u trenutku kada su stvarno trebali da se bore. Muškarci su ovdje bili tražena roba. Jelena je imala prijateljice koje su ljubavnu vezu potražile i našle u inostranstvu. Putem Interneta bilo je lako uspostaviti kontakt. Uz nešto sreće moglo se emigrirati čak i u neku bogatiju zemlju. Ali ona nije bila naivna. Znala je da je to sa sobom povlačilo nove nevolje.

Šetali smo nazad prema jezeru, prema mjestu gdje smo bili dogovorili susret sa drugim učesnicima kongresa. Večera je bila obilna, uz muziku manjeg orkestra na blistavim metalnim ovalima servirane su sve vrste roštiljskog mesa, a šopska salata bila je pripremljena s najcrvenijim paradajzom koji sam ikad jeo. Svi su se smijali i pjevali i djelovali bezbrižno.

Ponovo posmatram ljude oko sebe u *Ruskom Caru*: porodice s djecom, muškarsci sa sunčanim naočalima, konobari u crnim odijelima, priateljice koje se napadno smiju. Čitao sam jednu knjigu o ratu u Bosni. Neobavezna i prijateljska atmosfera kafane bila je protivteža olovnoteškim stranicama koje sam upravo iščitavao. To je prednost čitanja u kafani. S vremenom na vrijeme možeš se osvrnuti oko sebe, kao ronilac koji na trenutak udahne prije nego što ponovo zaroni u tamnu dubinu vode. Ovdje, na suhom, sjedim u impresivnoj slastičarnici. Komad torte obimom se može uporediti sa epskim romanom iz devetnaestog vijeka. Rat i mir sa šlagom. U međuvremenu Elton John pjeva o djevojčici s plavim očima, a Miki, ili kako se već zove, s cigaretom u ruci žustro razgovara s priateljem koji sjedi nasuprot njemu i ima isto tako kratko ošišanu glavu kao što je i njegova. Između njih na stolu je tek otvorena kutija cigareta. Prazna kutija leži zgužvana pored pepeljare.

Bilo je oko pola šest kada sam zaklopio knjigu i pozdravio se s Jelenom. Idemo prema gradu prisjećajući se proljeća na Ohridu.

'Idemo prošetati Zemunom,' rekla je. Zemun je par kilometara udaljen od centra Beograda, na Dunavu. Želi mi pokazati dio grada koji je jedno od njenih omiljenih mjeseta u Srbiji. Nešto kasnije čini nam se kao da smo nastavili našu ohridsku šetnju samo u drugom gradu, pored druge vode, u drugačijem vremenu. Priče su, takođe, drugačije. Jelena je uzbudena. Rat se povukao potpuno u pozadinu. Ona trenutno radi za jednu NGO koja podržava procese izmirenja na Balkanu. U trenutku dok prolazimo pored bivše komande vazduhoplovstva, moramo pomenuti i nedavno bombardovanje. Ali što se ostalog tiče ona prvenstveno želi da priča o *sada i ovdje*. Hoće da upoznam Zemun, jedan u sebe okrenut dio grada, poznat po zelenoj pijaci, kafanama, građevinama iz 19.-og vijeka, obala sa terasama i uličicama koje postaju sve uže kako se približavamo vrhu brežuljka. Mračna je i vlažna ova nedjeljna veče, neobično blaga za decembar. Gotovo prazne ulice daju osjećaj širine uprkos njihovoj stvarnoj skučenosti. Blagi vjetar iz pravca rijeke, koji skoro podsjeća na morski povjetarac, samo pojačava ovakav utisak.

Pitam je da li je, u međuvremenu, nekog našla. Odmahuje glavom. Ne razmišlja više o tome. Povremeno je preplavi želja, kao neočekivani val, ali se voda zatim brzo i potpuno ponovo povuče.

'Ipak, nešto se desilo', reče uzbudeno, 'imala sam jedan blind date.'

'Zvuči napeto', rekoh.

'Ne s muškarcem nego sa ženom.'

Pogledah je začuđeno.

Ne, nije postala lezbejka, rekla je smijući se. To nije ljubav nego prijateljstvo. Iako razlika nije uvijek potpuno jasna. Nije vjerovala da prijateljstvo može da bude tako neodoljivo.

Ispričala je kako je Fridu upoznala preko Twitera ili, kako Jelena izgovara, Tvitera. Frida je bio pseudonim, njeno pravo ime Jelena dugo nije znala, a sada, kada ga zna, to i nema neko posebno značenje. Frida je Frida. Ima hiljadu pratilaca. Samu sebe zove 'Kraljicom Tvitera', The Queen of Twiter.

Za Jelenu su socijalni mediji bili pravo otkrovenje. Otkako se tamo upisala našla je masu novih prijatelja. Prijatelji sa izmišljenim ili stvarnim imenima, iz Srbije ali i iz drugih dijelova bivše Jugoslavije. Razmjenjivali su savjete o djima i šminkama. Nova Jugoslavija se prozvala Tvitoslavija i nalazila se negdje u virtuelnom prostoru. Nakon određenog vremena i nebrojenih tvitova Frida i Jelena su odlučile da se sretnu. Ukoliko u stvarnom svijetu sve bude kao u virtuelnom sigurno će postati prijateljice. Dogovorile su se da izađu na večeru, a poslije toga će ići na neku feštu. Srešće se kod pozorišta u Zemunu.

Još joj je u svežem sjećanju kako je tamo, stojeći na stepenicama pozorišta, pogledala na sat i čekala Fridu. Pa kako je taksi došao i kako je izašla iz auta: bijela haljina, visoke potpetice i taj miris. Frida: plamen u sumračju. U stvarnosti je bila isto tako neobična kao na Twiteru. Otišle su da slušaju muziku starih jazz-muzičara u jednom restoranu. Jeleni se to činilo idealnim mjestom za prvi susret: klasična srpska kuhinja pod fluorescentnim lampama. Jasno osvjetljenje, bez tajni. Mirno mjesto za razgovor uz muzičku grupu koja se, možda, nekad smatrala trendi bendom. Okružena više staračkom nego sredovečnom publikom Frida je blistala. Poslije su otišle na neki splav na Savi na kojem su veče nastavile uz ples i muziku čije su basove i ritmove iše osjećale u stomaku nego što su je mogle čuti. Tehno je ljude držao napolju. Cijelo ljetno su od tada provodile na splavovima, nekad i do pred zoru. Kući su išle pješice ili bi uzele jutarnji autobus koji je prevozio radnike.

U međuvremenu smo se uputili jednom mračnom ulicom zamagljenih prozora. Jelena mi je objasnila da je shvatila da je njen problem manji nego što je u početku mislila: možda joj, jednostavno, i ne treba partner. Muškarca za jednu noć možaš uvijek naći, bez problema. A, prijateljstvo je ipak mnogo čvršće od ljubavi. Uz to, na splavovima se i ne mogu naći muškarci kojima možeš vjerovati, tamo su samo momci za jednu noć.

'Da uzmemo whisky? Ili ćeš radije čaj?'

U kafani *Rak* je gužva. 'Under pressure' odzvanja iz zvučnika, a ja primjećujem da ne mogu propustiti, a da ne zapišem tu vrstu muzičke simbolike. Bowie i Queen. Je li to onaj spot sa zgradama koje se ruše? Uspavani Zemun je odmah tu, iza vrata, ali opet izgleda tako daleko. Dvojica muškaraca pomalo opasnog izgleda sjede za šankom: neobrijani i u trenirkama, a na stopalima crne lakirane cipele. Piju pivo sjedeći na barskim stolicama koje ni deset centimatra nisu udaljene jedna od druge. Okrenuti su, leđima, jedan drugom. Nešto dalje mlađi par je zadubljen u intenzivan razgovor. On se nadnio nad nju kao da pokušava da je ubijedi u nešto. Ona čuti i gleda naizmjenično u piće pred sobom i u zid pored njih.

Hoću da poručim čaj pa mašem mladoj ženi s druge strane šanka. Na sebi nosi majicu s natpisom: 'I hate this shit'. Ona se osmehnu i namignu.

'Nedavno sam sanjala sebe kako lebdim, u vjenčanici', reče Jelena.

'Zar to ne bi mogao da bude Chagall? Sigurno si sanjala neku Chagallovu sliku.'

'Hm, da, možda. Bijela vjenčana haljina, zamisli. Kao da će se ikada udati.'

'Ili, možda, Lucy in the Sky with Diamonds. Jesi li prethodno nešto koristila? Ali, ne, morala bi to biti scena iz nekog Kusturičinog filma. Da, to je to. Sanjala si Kusturicu. U njegovim filmovima se pojavljuju lebdeće mlade, zar ne?'

'Chagall ili Kusturica, svejedno, ja se ne mislim udavati.'

'Možda se ipak desi.'

Zabacila je pramen iza uha.

'Jednom, davno, išla sam s momkom da vidimo jedno jezero u Crnoj Gori. Vrlo poznato jezero, smatraju ga najdubljim u cijeloj vasioni. Stajali smo na ivici jezera. Potpuno sami. Poželjela sam da ga iskušam. Rekla sam: "Mislim da će zaplivati u jezeru. Šta ćeš ako potonem, ako se udavim?" Odgovorio je, sasvim ozbiljno: "Moliću se za tebe." Vidjela sam da je to stvarno mislio. Bio je plašljiv kao zec. Ali ipak drag momak'.

Kasnije te večeri, poslije whiskyja, dok sam se u praznom autobusu vozio prema centru Beograda, mislio sam o moje dvije šetnje s Jelenom, onoj na Ohridu i ovoj u Zemunu. Osjećao sam da je sretnija sad kad je našla pravu prijateljicu, kad ponovo želi da piše o posljedicama rata i radi za jednu nevladinu organizaciju. Sad kad nije više u potrazi za muškarcem.

Mjesecima poslije dobio sam email od nje. Kod kuće, sjedeći za kompjuterom, čitao sam njen pismo. Pisala je da ima divnu vijest. Do ušiju je zaljubljena u jednog fantastičnog muškarca, a i on je isto tako zaljubljen u nju. Divan čovjek, pouzdan. Rijedak biser. Sve se desilo tako iznenada i brzo,

nije vjerovala da joj se tako nešto ikada više može desiti. Ljubav traje tek tri nedjelje ali je nevjerovatno kako je duboka njihova veza. Ko zna, možda je to ljubav njenog života.
